

Kai kurie konceptualiosios *akmens* metaforos bruožai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje

Silvija PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ
Šiaulių universitetas

Pagrindiniai žodžiai: *konceptualioji metafora, kalbos pasaulėvaizdis, naivioji psichologija.*

Šio straipsnio tikslas – iš dalies aptarti konceptualiosios *akmens* metaforos specifiką lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje, t. y. apibrėžti, kurioms žmogaus kūno dalims ir vidaus organams gali būti suteikiamos *akmens* savybės. Rengiant straipsnį remtasi iš Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre sudaryto tekstyno rinktais pavyzdžiais¹. Peržiūrėta daugiau nei 80 pavyzdžių.

Pagrindinis darbo metodas – konceptualioji analizė. Analizuoti žodžių *akmeninis (-ė)* ir *suakmenėjęs (-usi)* junginiai su žmogaus kūno dalių ir vidaus organų pavadinimais bei veiksmažodžio *suakmenėti* junglumas. Kadangi realiame pasaulyje žmogus negali būti padarytas iš *akmens*, minėtų apibūdinimų junginiai paremti ne tikromis, bet objektams pagal analogiją priskiriamomis ypatybėmis. Juos galima vadinti konceptualiosios *akmens* metaforos realumą iliustruojančiais pavyzdžiais.

Kaip žinoma, konceptualioji metafora nėra kalbos puošmena. Tai – suvokimo būdas. Abstraktesnį ir sunkiau apibrėžiamą objektą ar reiškinių, pavyzdžiui, emocines būsenas, galima apibūdinti pasitelkiant tai, kas yra geriau pažįstama. Toks santykis tarp dviejų sričių – konkrečios (ištakų) ir abstrakčios (tikslo) – sudaro konceptualiosios metaforos esmę. Konceptualioji *akmens* metafora eksplikuojama objektą arba fenomeną, kuris iš esmės negali būti *akmeninis*, apibūdinant taip, kaip nusakomas iš *akmens* padarytas ar susidaręs materialus objektas. Minėtų dviejų sričių santykį pirmiausia lemia jutiminė patirtis. Yra būsenų, kurios kitaip vargu ar gali būti nuskaitytos. Ši konceptualiosios metaforos pagrindą paprasčiau būtų galima perfrazuoti taip: *jaučiuosi lyg..., atrodo lyg...* Sakant *man liūdna* suteikiama mažiau informacijos nei pasakius *liūdesys slegia* ar *liūdesys apėmė*. Konceptualiosios metaforos pagrįstos ir tautos kultūrine patirtimi. Jose fiksuojama vertinimo sistema, simboliai, stereotipai. Apskritai konceptualiosios metaforos yra susijusios su kalbos pasaulėvaizdžio specifika. Kalbos pasaulėvaizdžiu (nors dėl apibrėžimo vis dar ginčijamasi) galima vadinti kalba išreikštą pasaulio suvokimo būdą. Skirtingų

¹ Tekste jie pažymėti <t.>.

kalbų pasaulėvaizdžiai iš dalies panašūs, turi universalią dalį, kadangi visi žmonės gyvena tame pačiame pasaulyje. Jų skirtumus fiksuoja konceptualiosios metaforos, kalbos sintaksė ir kita. Skirtingų kalbų pasaulėvaizdžiai nereiškia skirtingų pasaulių. Tai tiesiog skirtingi žiūros į tą patį objektą taškai. Kalbos priemonėmis pasaulis, priežasties ir pasekmės ryšiai tarp jo elementų fiksuojami nebūtinai tokie, kokius juos mato skirtingų mokslų atstovai, todėl kalbos pasaulėvaizdis dar gali būti vadinamas naiviuoju. Vertinant kalbos pasaulėvaizdžio teiginius iš mokslo pozicijų, daugelis jų gali pasirodyti nepagrįsti ir naivūs, tačiau šie teiginiai paremti savita kalbos pasaulėvaizdžio logika. Kaip pasaulio pažinimo lygį galima bent iš dalies perprasti analizuojant įvairių mokslų (pavyzdžiui, anatomijos, psichologijos, chemijos, fizikos) pasiekimus, taip kalbos pasaulėvaizdis gali būti suvokiamas ir kaip naiviosios anatomijos, naiviosios psichologijos ir kitų tokio lygmens mokslų visuma. Pavyzdžiui, psichologija ir naivioji psichologija nėra visiškai skirtingi dalykai. Tikėtina, kad dalis jų teiginių sutampa, o skirtumus lemia tai, kad tikrasis psichologijos mokslas ieško logiškai pagrįstų reiškinių ir procesų priežasčių, o naiviosios psichologijos teiginiai nebūtinai paremti logika ir racionali protu².

Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje teigiama, kad akmeniu laikomas kietos uolienos luitas (*VLE I 237*). Kasdienėje kalboje akmeniu vadiname ir labai didelius, sveriančius kelias tonas, ir gerokai mažesnius fizinius kūnus. Enciklopedijoje teigiama, kad akmuo yra „viena seniausių ir patvariausių statybinių konstrukcinių medžiagų“. Lietuvoje akmuo nuo seno yra naudojamas praktiniams reikalams: iš akmens daryti įrankiai, grįsti keliai. Apie XIII amžių iš lauko akmenų imta mūryti pastatus. Priskiriant uolienos gabaliuką šiai kategorijai svarbiausi požymiai yra ne svoris, bet greičiausiai tai, kas suvokiama regėjimu ir lytėjimu: atitinkama išvaizda, temperatūra, liečiant jaučiamas šio gamtos kūno pobūdis. Akmenys nėra egzotikos elementai, jų esama visame pasaulyje. Keičiantis aplinkai ir tobulėjant technologijoms akmuo mažiausiai linkęs keistis. Ką nors jam padaryti įmanoma tik pasitelkus didesnę ar mažesnę fizinę jėgą (tai priklauso nuo akmens gabaritų), kuri pajėgi tik iš vieno uolienos gabalo sukurti daugiau mažesnių, bet negali pakeisti pagrindinių jo savybių.

Remiantis *Lietuvių kalbos palyginimų žodynu*, lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje akmuo yra kieto ir sunkaus daikto etalonas: *Kad prilesė višta – gurklys kietas kaip akmuo* Lnkv LKPŽ 22; *Sunkus kaip akmuo* Kp, Vlšk LKPŽ 22. Ši ryšį patvirtina ir psicholingvistinio eksperimento rezultatai. „Lietuvių kalbos žodinių asociacijų žodyne“ užfiksuota, kad žodis *akmuo* yra dažniausia reakcija į stimulus *didelis* ir *sunkus* (S t e p o n a v i č i e n ė 1986, 44, 85). Be minėtų reikšmių, palyginimuose dar užfiksuota, kad akmuo gali labai greitai risti, yra negyvas ir nebylus, metas skaudžiai sužeidžia.

Veidas yra ta žmogaus kūno dalis, kuriai dažniausiai priskiriama savybė būti panašiai į akmenį. Tokio pobūdžio pavyzdžiai sudaro didžiausią turimos medžiagos dalį.

² Apie tai, kaip *liūdesį* apibūdina psichologai ir koks jis užfiksuotas lietuvių ir rusų kalbų pasaulėvaizdžiuose, žr. Papaurėlytė-Klovienė 2004, 14, 126–129.

Veidas labiausiai atspindi žmogaus emocines būsenas ir nuotaikas. Kai viena išraiška keičia kitą, galima daryti prielaidą, kad subjektas yra neabejingas tam, kas vyksta, jo emocinės būsenos išreiškia ir tam tikrą požiūrį į pasaulį. Jeigu veidas apibūdinamas kaip *akmeninis*, tikėtina, kad žmogus neišgyvena jokių emocijų, yra tarsi atsiribojęs nuo pasaulio: *Rodos, rugpjūčio 20 dieną buvau jį pasikvietęs į kabinetą. Pamačiau akmeninį veidą, tuščias akis. Jokių žmogiškų jausmų <t.>; Todėl Don Žuanas – didžiulė, nepaslankių judesių, užgesusio žvilgsnio šmėkla, kurios akmeninį veidą tik retkarčiais nuskaidrina bejėgiška šypsena <t.>*. Žmogus be jausmų ir emocijų panašus į daiktą, bendravimas su juo tampa beveik neįmanomas, nes nesugebantis pykti ar džiaugtis subjektas iš esmės negali turėti ir savo nuomonės, negali spręsti. Dažniausiai jis yra tik paklusnus įsakymų vykdytojas: *Į jį be gailėsčio šaudė jauni vokiečių kareiviai akmeniniais veidais, kuriems jau buvo viskas vis tiek – musę ar žmogų užmušti. Iš jų karas jau buvo padaręs bejausmius robotus <t.>*. Be abejo, toks savotiškas emocinis neįgalumas dažniausiai vertinamas neigiamai, jis atstumia žmones.

Veidas gali būti apibūdinamas ir kaip suakmenėjęs. Greičiausiai taip norima pasakyti, kad ši būseną nėra nuolatinė, tačiau jos padariniai taip pat nemalonūs: *Suakmenėjęs veidas sumažina žodžių reikšmę, nes atrodo, kad kalbantysis pats netiki tuo, ką sako <t.>*. Veidas dažniausiai suakmenėja dėl pačių įvairiausių priežasčių. Paprastai tai yra subjektą veikiančios neigiamo pobūdžio emocijos. Jos būna tokios stiprios, kad visi kiti jausmai ir emocinės būsenos tiesiog neutralizuojami, žmogus atsiduria itin sunkioje situacijoje: *Nuotolį baigęs V. Maigunovas nuo įtampos suakmenėjusiu veidu stebėjo... <t.>*. Galima daryti prielaidą, kad yra atvejų, kai subjektas pats gali kontroliuoti šią situaciją, t. y. veidas virsta akmeniniu todėl, kad taip yra naudingiau pačiam žmogui. Kaip jau buvo minėta, akmeninis veidas slepia visas emocijas ir požiūrį į pasaulį. Kartais to siekiama specialiai. Vienu kitu atveju toks elgesys atrodo visiškai pateisinamas: *<...> per egzaminą dėstytojas turi sėdėti akmeniniu veidu, kad studentas iš jo išraiškos nesuprastų, ar gerai atskiniėja <t.>*. Šiuo atveju jausmai slepiami tik laikinai. Emocinis gyvenimas gali būti nerodomas vien todėl, kad siekiama išlaikyti tam tikrą įvaizdį, kuriam visiškai nedera emocijų raiška: *Todėl jiems sunku žiūrėti į moteris, ašaromis išliejančias savo emocijas. Vyras savotiškai pradeda joms pavydėti ir ... nutaiso akmeninius veidus. Tačiau tai nereiškia, kad jie nieko nejaučia <t.>*. Retais atvejais akmeninis veidas sukelia net teigiamų emocijų: *<...> altininkas Pawelas Kawulskas, savo akmeniniu veidu pralinksminantis žiūrovus <t.>*. Vis dėlto gerokai dažniau tokia veido išraiška reiškia tik subjekto nenorą, kad kiti suprastų, ką jis jaučia, siekį nuslėpti savo tikslus: *Pirmasis, visiškai ramus, akmeniniu veidu priėjo prie manęs ir nelauktai vožė <t.>*.

Apibendrinant tai, kas buvo pasakyta, svarbu paminėti, kad apie akmeninį veidą kalbama ne iš subjekto, bet iš stebėtojo pozicijos. Vadinasi, šiuo atveju akmens metafora grindžiama ne patyrėjo pojūčiais, bet tais jausmais, kuriuos jo veidas kelia šalia esantiems žmonėms. Veidą su akmeniu sieja ta pati ypatybė – visiškas ne-

budrumas, nepaslankumas. Toks veidas nelinkęs keistis, neišreiškia jokių emocijų, todėl sukelia arba apgaulingą, arba atstumiantį išpūdį. Tik retais atvejais akmeninė veido išraiška yra motyvuota, gali būti vertinama teigiamai.

Pasakymui *akmeninis veidas* yra sinonimiškas pasakymas *akmeninė išraiška*, nes taip apibūdinant veido išraišką taip pat akcentuojamas bendras išpūdis, tik čia dėmesys sutelkiamas į mimiką, tiksliau, į jos nebuvimą: *Po akmenine beveidžio verslininko išraiška slepiasi vienišumas, seksualumas, troškimai* <t.>. Akmeninė išraiška paprastai irgi gali būti valdoma, ji yra tam tikras skydas, po kuriuo pavyksta pasislėpti norint nedemonstruoti savo jausmų ir taip išlaikyti tam tikrą įvaizdį.

Kaip akmeninės apibūdinamos ir akys. Pasak Pranės Dundulienės, „lietuvių žodinėje kūryboje akys laikomos žmogaus sielos veidrodžiu“ (D u n d u l i e n ė 1992, 6). Vadinasi, akmeninės akys slepia žmogaus sielą ar bent atskleidžia tik tai, kas yra susiję su jėga, prievarta, vertinama neigiamai. Akmeninės akys greičiausiai gali priklausyti tam subjektui, kuris apskritai neturi sielos, yra tarsi tuščias: *Šiandien šios apsiblaususios, bet slepiančios akmeninių akių nurodymus* <t.>. Toks pats valdingas ir bedvasis yra *akmeninis žvilgsnis*. Kalbos pasaulėvaizdyje užfiksuota, kad akmeninio žvilgsnio jėga žmogų tiesiog paralyžiuoja: <...> *nuo akmeninio žvilgsnio pakirs kojas* <t.>. Vien akimis, žvilgsniu galima bendrauti, išreikšti savo jausmus ir atskleisti nuotaikas. *Akmeninės akys, akmeninis žvilgsnis* greičiausiai susiję ne su bendravimu, o tik su paklusnumu, įsakymų vykdymu. Stiprios rankos paleistas didokas akmuo gali mažų mažiausia sužeisti, suardyti pusiausvyrą. Taip ir akmeninės akys, žvelgiančios akmeniniu žvilgsniu, pažeidžia žmogaus dvasinę pusiausvyrą, verčia elgtis ne pagal savo norus, iškaudina. Gretinant akis su akmeniu aktualizuojamas ne vien tik akmens nebudrumas, bet ir jo jėga, gebėjimas pakeisti kito objekto būklę.

Kalbos pasaulėvaizdyje neliko nepastebėta, kad akmens savybės gali būti priskiriamos ir judriausiai veido daliai – lūpoms. Kaip žinome, lūpos, jų judesiai yra labai susiję su kalba. Kalba yra vienas iš paprasčiausių ir visiems suprantamų būdų emocijoms išreikšti. Akmeninės lūpos pirmiausia yra labai nejudrios. Tampa nevisavertė arba visai išnyksta žmogaus galimybė kalbėti. Toks žmogus ima jausti diskomfortą, kadangi negali išreikšti savęs, lieka nesuprastas: *Pirmajame teismo posėdyje nesugebėjau normaliai žodžio suregzti – lūpos atrodė akmeninės* <t.>. Lūpoms akmens charakteristikas suteikia ne stebėtojas iš šalies, o pats subjektas. *Akmeninį veidą, akmenines akis* galima pamatyti, išgyvenamas jų daromas nemalonus išpūdis ir taip kuriamas santykis su tokių savybių turinčiu pašnekovu. Akmeninės lūpos yra jaučiamos. Būsenos patyrėjas aktualizuoja visiems gerai žinomą akmens savybę – sunkumą – ir taip tiksliau apibūdina savo pojūčius.

Su kalbos dalykais susijęs ir liežuvis. Be jo būtų neįmanoma jokia artikuliacija. Suakmenėjęs ar akmeninis liežuvis, matyt, apibūdina dar blogesnę situaciją, nes, kaip galima daryti išvadą iš ankstesnio pavyzdžio, suakmenėjusiomis lūpomis dar įmanoma bent šį tą pasakyti, o suakmenėjęs, t. y. absoliučiai nejudrus, liežuvis šią galimybę visiškai atima. Abiem atvejais padėtis greičiausiai negali būti kontroliuojama. Žmogų apėmęs sąstingis yra nevaldoma jėga.

Kaip akmeniniai kalbos pasaulėvaizdyje apibūdinami smakras ir žandai. Šypsantis ar juokiantis žandai šiek tiek juda. Nesijuokiantis žmogus kelia nemalonų įspūdį: *Nežinia kaip, bet jau atribotas ir nuo suniurėlės rūbininkės akmeniniai žandais* <t.>. Akmeninis smakras apibūdina tokią būseną, kai dėl patirto sukrėtimo ar kitokių neigiamo pobūdžio priežasčių patyrėjas praranda dalį savo gyvybinių galių, jaučiasi negalintis net kalbėti. Stebint iš šalies akmeninis smakras gali reikšti nenorą rodyti savo emocijų, savotišką atsiribojimą, siekį sukurti tarsi sieną tarp savęs ir aplinkos.

Galima apibendrinti, kad lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje užfiksuota nuostata, jog suakmenėti gali ne tik veidas apskritai, bet ir konkrečios jo sritys. Minėtina, kad ši savybė nepriskiriama nosiai ir ausims. Galima daryti prielaidą, kad šios veido dalys yra apskritai nejudrios, todėl jos iš esmės ir negalėtų suakmenėti. Ir ausys, ir nosis naiviojoje psichologijoje yra susijusios su emocijomis. Tai užfiksuota atitinkamuose frazeologizmuose, pavyzdžiui: *nosį nukabinti* ‘nusiminti’, *ausis nuleisti* ‘nuliūsti’.

Savybė būti panašiam į akmenį priskiriama dar keletui kūno dalių. Akmeninės gali būti galūnės. Tokiu atveju subjektas pats nusako savo būseną. Akmeninės rankos, rankų pirštai ar kojos pirmiausia yra sunkios. Tai gali būti susiję ne tik su emociniu sukrėtimu, bet ir nulemta fizinio pobūdžio priežasčių, plg.: *Abi rankos buvo nuspaustos, nutirpusios ir sunkios lyg akmeninės* <t.>; <...> *aš akmeniniais pirštais bandydavau atsargiai išpešti kuokštelį, bet žolė nepasidavė, traukėsi nuo mirties šalčiu dvelkiančių rankų* <t.>; *Jei jis nepuolė tuoj pat vykdyti jos įsakymo, tai tik todėl, kad jo kojos buvo tarsi suakmenėjusios, tarsi įaugusios į žemę* <t.>. Akmeniu virtusios rankos ir kojos tarsi atsiskiria nuo žmogaus, jam darosi sunku kontroliuoti savo judesius arba tie judesiai tampa išvis neįmanomi, pavyzdžiui: *Bausmė man įstrigo ne dirželiu, bet skausmu mamos veide ir jos pastangomis įveikti savo suakmenėjusią ranką* <t.>. Valdomi ir tikslingai panaudojami tik akmeniniai kumščiai. Su akmeniu juos sieja didelis svoris ir galinga smogiamoji jėga. Tai, kokie yra tie kumščiai, gali būti nusakyta tik iš potencialios jų adresato pozicijos, pats žmogus greičiausiai nėra pajėgus objektyviai įvertinti savo kumščių jėgą: *Šis stipruolis vyras* <...> *šiaip buvo mėgėjas pasišvaistyti savo svariais it akmeniniais kumščiais* <t.>.

Akmens savybės priskiriamos ir širdžiai. Kalbant apie širdį, derėtų būtinai paminėti, kad pagal kalbos pasaulėvaizdžio logiką žmogus turi ne vieną, bet dvi širdis. Kairėje krūtinės laštos pusėje plaka ir visą organizmą aprūpina krauju materialus organas. Šią širdį galima pamatyti. Įsivaizduojamos širdies funkcijos įvairesnės. Tai jausmų organas, jų talpykla (Ш м е л ė в 2002, 19; У р ы с о н 2003, 24–25)³. Vadinasi, kad žmogus ne tik tiesiog egzistuoja, bet ir išgyventų savo santykį su kitais žmonėmis, jam būtina turėti sugebančią jausti širdį, kurioje galėtų

³Nors autoriai, kurių teiginiais čia remiamasi, aprašo rusų kalbos pasaulėvaizdžio specifišką, tai, kas pasakyta, gali būti pritaikyta ir lietuvių kalbos pasaulėvaizdžiui, pavyzdžiui, apie piktą ir žiaurų žmogų sakoma, kad jis yra beširdis. Be to, esama ir atitinkamų frazeologizmų: *akmens širdį turėti* ‘būti žiauriam, negailestingam’ LKFŽ 30.

gyventi emocijos. Jeigu širdis akmeninė, ji yra negyva, nes akmuo negyvas. Širdis dažnai apibūdinama kaip emocinių būsenų buvimo vieta (P a p a u r è l y t è - K l o - v i e n è 2004, 68–74). Akmeninėje širdyje paprasčiausiai nėra vietos jausmams. Kaip jau buvo minėta, jausmų stoka ar visiškas jų nebuvimas yra vertinamas neigiamai. Tik retais atvejais akmeninė širdis yra savotiškas privalumas, padedantis išgyventi sunkią situaciją: *Reikėjo turėti akmeninę širdį, kad nė ašara nenukristų matant miestelio aikštėje išniekintą mylimo sūnaus lavoną* <t.>. Daugeliu atvejų akmeninę širdį turinčio žmogaus bijoma arba gailimasi: *Atleisk, Viešpatie, bude-liams. Jų aptemę protai. Jų suakmenėjusios širdys* <t.>. Žmogus, turintis akmens širdį, vargu ar gali vadintis žmogumi. Galbūt todėl nemažai tokių pavyzdžių, kuriuose minimas širdies keitimo motyvas. Jeigu neįmanoma vietoj akmeninės širdies turėti kitokios, geresnės, kuri paverstų žmogumi, geriau pasirenkama mirtis, plg.: *Išimsiu iš jūsų akmeninę širdį ir duosiu jums jautrią širdį* <t.>; *Žiūrėk, kad smogtum tiesiai į mano akmeninę širdį. Ji per ilgai daužėsi ir tik skaudino* <t.>.

Taigi, galima teigti, kad širdies analogija su akmeniu gali būti nusakyta tiek iš paties subjekto, tiek iš stebėtojo pozicijos. Kalbos pasaulėvaizdyje širdžiai – vienintelei iš visų akmeniniais galinčių būti kūno dalių ir vidaus organų – suteikiama galimybė būti pakeistai. Tikėtina, kad tai įmanoma todėl, kad širdis yra emocinio gyvenimo centras, emocinių būsenų talpykla, savotiška žmogaus ašis. Akmeninis veidas, akys gali būti ne savarankiški fenomenai, o tik akmeninės širdies išraiška.

Be jau išvardytų atskirų kūno dalių akmeninis gali būti ir visas kūnas apskritai. Šiuo atveju apibūdinimas yra gana abstraktus, akmeniniu vadinamas toks kūnas, kuris dėl patirtų emocinių sutrikimų tampa nejudrus, žmogus negali kontroliuoti savo judesių. Apie patyrėjo santykį su kitais asmenimis informuojama tik iš dalies: *Suakmenėja visa dvasia ir kūnas, kai prisimenu tave* <t.>.

Išvados

Lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje akmens savybės gali būti priskiriamos ne visoms kūno dalims ir vidaus organams. Detaliausiai šiuo aspektu apibūdintas veidas. Akmeninės gali būti rankos ir kojos, o iš vidaus organų – širdis. Tokias tendencijas greičiausiai lemia tai, kad visi išvardyti objektai yra vienaip ar kitaip susiję su emocijomis, jų raiška. Kai kūno dalis ar vidaus organas suvokiamas kaip akmuo, akcentuojamos ne visos šios gamtos kūno savybės. Akmuo gali būti sunkus, tai tiesiogiai susiję su jo dydžiu. Ši ypatybė pasitelkiama iš subjekto pozicijų nusakant dėl įvairių fizinių ir psichinių sukrėtimų sutrikusią jo vidinę pusiausvyrą. Tokiu atveju patyrėjas jaučiasi taip, lyg dalis kūno būtų padaryta iš akmens, nes jis pats darosi nepajėgus kontroliuoti savo judesių.

Akmuo yra šaltas, kietas, nejudrus ir nekintantis, tai negyvas kūnas, todėl paprastai pasitelkiant analogiją su akmeniu iš stebėtojo pozicijų nusakoma atitinkama kito žmogaus išvaizda ir jo santykis su pasauliu. Akmeninis veidas, akmeninės akys, akmeninis žvilgsnis kelia nemalonų įspūdį. Akmuo yra tarsi siena, kuri slepia žmogiškus jausmus ir emocijas, padeda atsiriboti nuo aplinkos. Tik retais atvejais

situacija, kai žmogus nerodo savo jausmų, vertinama teigiamai. Dažniausiai tai yra itin nemalonus ir neigiamai vertinamas reiškinys.

Naiviojoje psichologijoje akmeninė širdis siejama su emociniu žmogaus neigiamumu. Tokią širdį turintis individas nesugeba išgyventi jokių teigiamų emocijų, nes akmeninėje širdyje emocijoms ir jausmams nėra vietos.

Aptarus dalį konceptualiosios akmens metaforos eksplikacijos būdų galima teigti, kad akmuo lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje dažniausiai siejamas su neigiama emocine patirtimi. Teigiamai vertintinos akmens savybės (praktinio panaudojimo galimybės, jo tvirtumas, ilgaamžiškumas) kalbant apie emocijų sritį tarsi nublanksta, yra nebeaktualios. Konceptualioji akmens metafora pasitelkiama norint nusakyti tokias būsenas, kurios arba atima iš žmogaus galimybę pačiam kontroliuoti savo veiksmus, arba tarsi daro žmogų visiškai antžmogiškai – neleidžia jam jausti, trukdo išreikšti savo požiūrį į pasaulį, tam tikra prasme atskiria nuo kitų individų.

Literatūra

- D u n d u l i e n ė 1992 – Pranė Dundulienė, *Akys lietuvių pasaulėjautoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- LKPŽ – *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas* / sudarė K. B. Vosylytė, Vilnius: Mokslas, 1985.
- LKFŽ – Paulauskas J. *Lietuvių kalbos frazeologijos žodynas*, Kaunas: Šviesa, 1977.
- P a p a u r ė l y t ė -K l o v i e n ė 2004 – Silvija Papaurėlytė-Klovienė, *Liūdesio konceptas lietuvių ir rusų kalbose*. Daktaro disertacija, Vilnius.
- S t e p o n a v i č i e n ė 1986 – Simona Steponavičienė, *Lietuvių kalbos žodinių asociacijų žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- VLE 2001 – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, I, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Ш м е л ь в 2002 – Шмелёв А. Д. *Русская языковая модель мира: материалы к словарю*, Москва: Языки славянской культуры.
- У р ы с о н 2003 – Урысон Е. В. *Проблемы исследования языковой картины мира. Аналогия в семантике*, Москва: Языки славянской культуры.

Some Features of the Conceptual Metaphor of STONE in the World-View of the Lithuanian Language

S u m m a r y

Keywords: *STONE, conceptual metaphor, language world-view, naïve psychology.*

The aim of the present paper is to discuss some features of conceptual metaphor of stone in the world-view of the Lithuanian language as well as to describe its lingvocultural particularity. An attempt is made to analyze such body parts and organs of the person which are specified by the peculiarities of stone. The examples are drawn from the Contemporary

Lithuanian Language Corpus compiled by Corpus Linguistics Centre at Vytautas Magnus University.

The research is conducted within the framework of Cognitive Linguistics and the conceptual metaphor is analyzed according to the issues of this branch of linguistics. Word combinations related to the person's body parts and organs such as *stony* (Lith. *akmeninis(ė)*) and *petrified* (Lith. *suakmenėjęs(usi)*) and the combinability of the verb 'suakmenėti' (to petrify) are analyzed. As in the real world a person cannot be made of stone, the mentioned word combinations are not sustained by real peculiarities, but by such peculiarities which are ascribed to the objects according to analogy. They can be called the examples which illustrate the reality of the conceptual metaphor of STONE.

The conclusion is drawn that the face is mostly perceived and explicitly discussed as stony. Limbs and heart can also be stony. Such tendencies are likely to be determined by the fact that all mentioned objects are in one way or another related to emotions and their expression. Stone is mostly related to the negative emotional experience in the Lithuanian world-view.

Silvija PAPAURĖLYTĖ – KLOVIENĖ
Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[silvijapapaurelyte@gmail.com]